

I valet och kvalet: hälsa eller demokrati?

En normativ studie om uppskjutna val under
Coronapandemin

Abstract

Several countries have seen elections postponed during 2020 due to the COVID-19 pandemic. This has generated an ethical conflict between political security and health security. By applying a general theoretical framework that draws upon Rita Floyd's normative securitization theory as well as democracy theory, this study examines the normative conflict that many world leaders have faced. However, the principles of justification in this study make for a context based analysis for each case. Given that democracy and the lives of a country's citizens have value worthy of protection, election postponement can only be justified if the criteria of political freedom, majority rule and institutional certainty are met. Focusing on the extent of the health crisis, the democratic stability and the intentions surrounding each case, the empirical examples given in this paper – New Zealand, Poland and Bolivia – show that differences in contextual circumstances result in different conclusions regarding the justification of postponing elections.

Nyckelord: politisk säkerhet, hälsosäkerhet, säkerhetisering, COVID-19, demokrati

Antal ord: 9094

Innehållsförteckning

1	Inledning	4
1.1	Syfte och frågeställning.....	4
1.2	Avgränsning	5
2	Metod och material	6
2.1	Normativ metod.....	6
2.1.1	Givet att-analys	6
2.1.2	Värden	7
2.2	Lämplighetslogiken: Att se till omständigheterna	7
2.3	Extern giltighet	8
2.4	Empirisk metod	8
2.5	Material	9
3	Teori och begrepp	10
3.1	Säkerhet och säkerhetsisering.....	10
3.2	Operationalisering	12
3.2.1	Hälsosäkerhet	13
3.2.2	Politisk säkerhet	14
4	Analys	17
4.1	Det existentiella hotet.....	17
4.2	Referensobjektets legitimitet.....	18
4.3	Angriparens kapacitet.....	19
4.3.1	Hälsokrisens omfattning.....	19
4.3.2	Politisk frihet.....	20
4.3.3	Institutionell visshet	24
4.3.4	Kapacitet för smittsäker valprocess.....	26
4.4	Intentioner	27
5	Avslutande diskussion	29
6	Referenser	31

1 Inledning

Den pandemi som svept över världen under 2020 har haft en stor inverkan på människors livssituationer och samhället i stort. Det politiska livet är inte ett undantag och flera länder har valt att skjuta upp eller ställde in val som en reaktion på svårigheterna med att anordna en sådan process under omständigheterna som rått. Fram till den 27 december 2020 hade val i 75 länder och territorier ställts in eller skjutits upp med hänvisning till det nya coronaviruset (International IDEA 2020a).

Vi hör ofta om konflikten mellan ekonomi och hälsa i debatten om åtgärderna mot pandemin. I länder runt om i världen har den sociala och ekonomiska aktiviteten begränsats till så kallade ”nödvändiga verksamheter och tjänster”, med varierande definitioner. Vad som diskuterats mindre, om än i någon utsträckning, är konflikten mellan demokrati och hälsa. Pandemin har aktualiserat den målkonflikt som i andra sammanhang omtalats mellan medborgarnas och landets säkerhet å ena sidan, och deras demokratiska och mänskliga rättigheter å andra sidan. Flertalet länder är eller har befunnit sig i undantagstillstånd någon gång under 2020, där många av de fri- och rättigheter som normalt sett gäller, men har fått sättas på paus i syfte att begränsa smittspridningen. Många världsledare har ställts inför ett dilemma där de tvingas välja mellan kontinuitet och visshet i den demokratiska processen – som regelbundna val innebär – och en rad andra värden som liv och hälsa.

Inom traditionella säkerhetsstudier har säkerhet definierats som kapaciteten att möta militära hot. Åskilliga bidrag till en breddad definition av säkerhetsbegreppet har gjorts av olika forskare och politiska tänkare, exempelvis genom vad som i Human Development Report (1994) kallas ”mänsklig säkerhet”. Begreppet omges av en rad underkategorier, bland vilka vi finner hälsosäkerhet och politisk säkerhet. Exempelvis kan man tillskriva en pandemi av det slag vi sett under 2020 som ett säkerhetshot, vilket världsledare som Donald Trump och Emmanuel Macron visat i praktiken genom uttalanden med krigsmetaforer (Trump 2020; BBC News 2020a).

1.1 Syfte och frågeställning

Mot bakgrund av den målkonflikt mellan politisk säkerhet och hälsosäkerhet som aktualiserats under Coronapandemin syftar denna uppsats till att undersöka om beslutet att skjuta upp val kan rättfärdigas. Ska val ses som en ”nödvändig tjänst” likt de ekonomiska verksamheter som undantagits kraven på nedstängningar i flertalet länder? Detta görs med avstamp i en lämplighetslogisk tillämpning av normativ säkerhetsiseringsteori, för att på så sätt problematisera den avvägning som gjorts mellan att hålla respektive skjuta upp val.

Den frågeställning denna studie söker besvara är:

Under vilka omständigheter kan ett beslut att skjuta upp val rättfärdigas?

1.2 Avgränsning

Detta är inget epidemiologiskt bidrag till forskningen, utan fokus ligger på omständigheterna som omgärdar de empiriska fallen – hänsyn tas till såväl det politiska läget som hälsoläget. Pandemin har blivit föremål för politisk diskussion och åtgärderna mot dess framfart har engagerat stora delar av världens befolkning. Åtgärderna kan i mångt och mycket ses ur ett politiskt perspektiv. Den aktualiserar frågor om hur kollektiva beslut ska tas i krissituationer och vilka medel som står i proportion till hotet vi möts av. Den har således tvingat politiker att väga olika värden mot varandra.

En avgränsning görs utifrån val på nationell nivå, dvs. val till parlament eller presidentposten. Detta eftersom det empiriska materialet på denna nivå är mer lättillgängligt. I vissa fall är detta det enda material som finns att tillgå, varför val på denna nivå utesluts från analysen. Av de 75 länder och territorier där val ställts in eller skjutits upp med anledning av pandemin är det endast ett antal av dessa som utgörs av nationella val, till poster som president eller platser i parlamentet (International IDEA 2020a). Utöver detta bör länderna, i någon utsträckning, vara att betrakta som demokratiska.

2 Metod och material

I detta kapitel presenteras de metodologiska verktygen för studiens genomförande. Då frågeställningen har en normativ såväl som en empirisk dimension presenteras metoderna för respektive analys. Kapitlet inleds med en beskrivning av den normativa metoden, vilken följs av den normativa logiken och principen bakom hur handlingen kan rättfärdigas. Slutligen beskrivs den empiriska metoden för att bedöma de omständigheter som omgärdar handlingen.

2.1 Normativ metod

Att avgöra om en handling eller ett tillstånd kan rättfärdigas är att utifrån ett tydligt definierat värde föra en rationell argumentation om hur något ”bör” vara. De normativa värdena, framförallt politisk säkerhet, befinner sig på en relativt hög abstraktionsnivå. Dessa måste därför konkretiseras för att sedan kunna analyseras empiriskt. I denna studie är politisk säkerhet likställt med demokratisk säkerhet. Skälet till och innebörden av detta utvecklas i kapitel 3.

2.1.1 Givet att-analys

För att ta en problematiserande ansats utgår argumentationen från en så kallad ”givet att-analys”. Denna metod är en form av normativ analys, där ambitionen är att närma sig frågan med en neutral hållning snarare än att ta värdemässig ställning. Metoden utgår i regel från specifika sakfrågor för en tillämpad analys av ett konkret handlande eller tillstånd. Genom att bedriva en normativ ”givet att”-analys ämnar denna studie att problematisera och jämföra normativa ställningstaganden för att klargöra hur olika premisser leder till olika slutsatser. Problematiseringen kan grunda sig i olika normativa logiker för rättfärdigande, vilket utforskas vidare i nästa avsnitt. Det kan även handla om att väga olika värden, eller definitioner av värden, mot varandra. Som handlande aktörer ställs vi inte sällan inför etiska konflikter eller dilemman. En etisk konflikt definieras enligt Mats Sjölin (2005 s. 67) som en beslutssituation där det föreligger motsättningar mellan två olika etiska hänsyn. Det är i en sådan situation inte självklart vilket handlingsalternativ som är att föredra. Det ”givna” i denna studie är värdena politisk säkerhet och hälsosäkerhet. Genom att konstruera argument för respektive värde i en tillämpad normativ analys söker denna studie att problematisera förenligheten mellan de två värdena, för att på så sätt synliggöra konflikten.

2.1.2 Värden

Inom normativ analys brukar man skilja mellan egenvärden, eller intrinsikala värden, och instrumentella värden. Egenvärden är de som är goda i sig själva, oberoende av konsekvenserna de medför och de omständigheter som råder (Badersten 2006, s. 25).

Instrumentella värden är betingade av de konsekvenser de medför. Alltså får de sitt värde relativt något annat som är att betrakta som gott. Distinktionen mellan egenvärden och instrumentella värden kan vara svår att upprätthålla. Det är inte heller klart att de ena skulle rangordnas högre än de andra i en värdehierarki (ibid., s. 26-27).

Dessa två former av värden är inte nödvändigtvis att betrakta som dikotoma. De kan vara goda i sig själva samtidigt som de medför goda konsekvenser. Den värdekonflikt som frågan aktualiserar är mellan politisk säkerhet och hälsosäkerhet. I denna studie behandlas dessa som egenvärden och instrumentella värden. Förutom deklarationen av båda dessa värden som goda och eftersträvansvärda har ett antal länder inkorporerat dessa i sina mål för nationell säkerhet (Regeringskansliet 2017, s. 6). Liv och hälsa kan okontroversiellt anses vara det mest grundläggande värdet, utan vilket resterande värden inte har någon betydelse. Därmed inte sagt i vilken utsträckning detta gäller och med vilka medel livet och hälsan ska upprätthållas.

2.2 Lämplighetslogiken: Att se till omständigheterna

De normativa teoriernas olika sätt att resonera och värdera kan sägas följa olika normativa logiker, eller argumentationslinjer. Om värden besvarar frågan om *vad* som ska rättfärdigas besvarar logiker *hur* detta ska göras. Genom att resonera enligt en normativ logik kan kravet på intern giltighet uppfyllas.

Lämplighetslogiken ger uttryck för en kontextberoende värderingsprincip. Vi kan inte på förhand avgöra vad som ska rättfärdigas eller fördömas, verkligheten är alltför komplex. Vi måste se till omständigheterna och göra en bedömning i det enskilda fallet (Badersten 2006, s. 119). I praktiken är det en sådan realistisk och pragmatisk värderingsprincip som tenderar att vara gällande när vi ställs inför moraliska problem. Däremot får omständigheterna inte ta över så vi står utan moralisk kompass och principer att förhålla oss till. För det första måste de olika värdena vägas mot varandra och resonera kring värdehierarkier. För det andra måste man väga dessa värden mot de konsekvenser som handlandet ger upphov till. Slutligen ser man till de omständigheter som råder i det enskilda fallet (ibid., s. 120).

Utgångspunkten för denna studie är att både hälsa och demokrati är universella värden som i största möjliga utsträckning ska eftersträvas. Men dessa värden hamnar ibland i konflikt med andra värden, i detta fall med varandra. En rent deontologisk värderingsprincip är därför inte möjlig eftersom den inte ger någon vägledning i sådana konflikter. Trots att de båda värdena ses som universella betraktas avvägningen mellan dessa värden inte som universell, utan kontextberoende.

2.3 Extern giltighet

Liksom den interna giltigheten som grundar sig på normativa logiker finns även krav på extern giltighet i värde- och verklighetsutsagor. Med detta menas att det tydligt måste framkomma varför vissa värden ryms i den normativa analysen och hur analysen är verklighetsanknuten (Badersten 2006, s. 133). Vissa forskare, däribland Herbert Tingsten, har hävdad att värdeanalysen måste vara förankrad i verkligheten. Detta råder det delade meningar om och andra anser att man genom hypotetiska scenarier kan vara minst lika kraftfull i sin argumentation (ibid., s. 169). Eftersom bakgrunden av denna studie är sprungen ur empiriska iakttagelser av en högst praktisk värdekonflikt kommer dessa användas för att underbygga de normativa värdeutsagorna.

Bland de olika principerna för extern giltighet i värdeutsagor finner vi common sense, vilken avser ett slags allmänna, vardagliga föreställningar om det goda och önskvärda. Detta ”sunda förnuft” baseras på konkreta erfarenheter och appliceras ofta på konkreta problem (ibid., s. 149).

2.4 Empirisk metod

För att dra nytta av lämplighetslogiken konstrueras empiriska verktyg vilka ger vägledning i bedömningen av de omständigheter som omgärdar värdena och de konsekvenser som kan följa av handlingen. På så sätt blir en bedömning av handlingens lämplighet i det enskilda fallet genomförbar. I denna studie omsätts därför de normativa värdena hälsosäkerhet och politisk säkerhet i empiriska analyskriterier. På detta sätt får vi dels indikationer på hur de kontextuella omständigheterna ser ut i respektive fall. Vi får även ett analytiskt ramverk för vidare kvalitativa bedömningar av beslutsfattande som bygger på samma premisser, en värdekonflikt mellan hälsosäkerhet och politisk säkerhet.

Genom att välja fall som kan tänkas uppvisa en variation utifrån de empiriska analyskriterierna kan slutsatserna om rättfärdigandet spås bli olika för de enskilda fallen. Generaliseringen ligger i den normativa konflikt som finns mellan politisk säkerhet och hälsosäkerhet, samt de empiriska analyskriterier som ligger till grund för prövningen av lämpligheten i varje fall. Den empiriska analysen utgörs av en kvalitativ fåfallsstudie med variation i de kontextuella förutsättningarna.

De fall som ligger till grund för den empiriska analysen i denna studie är Nya Zeeland, Polen och Bolivia. Dessa tre länder brukar tillskrivas olika positioner på en kontinuerlig demokratiskala, där Nya Zeeland ses som en konsoliderad demokrati, Polen som en utvecklad demokrati med vissa orostecken och Bolivia vars demokratiska historia är ännu något brokigare. Bolivia klassas sedan 2019 som en hybrid-regim av International IDEA (2020b) och som ”delvis fritt” av Freedom House (2020c).

2.5 Material

En lämplighetsbedömning av detta slag kräver ett stort underlag av såväl ”hårda” data som ”mjuka” bedömningar rörande de omständigheter som råder i de enskilda fallen. De normativa argumenten stödjer sig därför på empiriska utsagor i de enskilda fallen. Detta med hjälp av rapporter från mellanstatliga och internationella organisationer som International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA), Freedom House, Världsbanken, Världshälsoorganisationen (WHO). Även uttalanden från ledare, opposition och myndigheter tas i beaktning.

3 Teori och begrepp

Av vikt för studiens genomförande är att reda ut skillnaderna mellan olika definitioner av säkerhet. Grundläggande för studien är också att synliggöra den konflikt som aktualiserats mellan olika definitioner. Detta kapitel inleds därför med en normativ begreppsanalys av säkerhetsbegreppet. Därefter följer en genomgång av det normativa teoretiska ramverket, samt de empiriska analyskriterierna.

3.1 Säkerhet och säkerhetisering

De senaste decenniernas forskning har bidragit till ett paradigmskifte inom säkerhetsstudier. Fokus har breddats från den traditionella militära sektorn till en rad andra sektorer av vad som kan utgöra ett säkerhetshot. Bidragen kommer från olika vetenskapliga discipliner inom såväl naturvetenskap och samhällsvetenskap.

Vi hör ofta om konflikten mellan ekonomi och hälsa i den offentliga debatten om åtgärderna mot pandemin. Vad som diskuteras mindre, om än i någon utsträckning, är konflikten mellan demokrati och hälsa. När detta väl kommer på tal är det inte sällan utifrån en rättighetslogik. Vi har bland annat fått höra att åtgärder som utgångsförbud begränsar våra grundläggande fri- och rättigheter. Sällan har diskussionen utgångspunkt i de mer långtgående politiska konsekvenser som kan komma av dessa åtgärder. Vad händer med den institutionella stabiliteten i de demokratiska länderna?

Politisk säkerhet och hälsosäkerhet är två sektorer av vad som i Human Development Report (1994) benämns ”mänsklig säkerhet”. Dessa är normativa värden, kopplade till ett större arbete inom FN:s utvecklingsprogram att stärka demokratin och motverka och förebygga spridning av infektionssjukdomar. Mot bakgrund av denna studies avgränsning till omständigheterna i demokratiska stater kommer politisk säkerhet att likställas med demokratisk säkerhet.

Konflikten mellan värdena uppstår i faktumet att de båda, i ett demokratiskt samhälle, ses som goda och eftersträvansvärda samtidigt som det uppstår en situation där dessa måste vägas mot varandra. Det är inte helt klart hur relationen mellan värdena ser ut i en hierarki. Förespråkare av hälsosäkerhet argumenterar för att stater har en skyldighet att verka för sina medborgares liv och hälsa (WHO 2020a). Andra menar att säkerhetisering i en sektor kan få oavsiktliga konsekvenser i en annan (Olesker 2018, s. 5).

Säkerhet	Hot
Traditionell säkerhet	Traditionella hot
Militär säkerhet	Militära hot
Mänsklig säkerhet	Mänskliga hot
Hälsosäkerhet	Hot mot liv och hälsa
Politisk säkerhet	Hot mot demokratisk stabilitet

Figur 1. Sektorer för traditionell respektive mänsklig säkerhet.

Säkerhetisering innebär att man flyttar en fråga ut från den demokratiska sfären. Eftersom det existentiella hotet är brådskande anses det demokratiska systemet sakna kapaciteten som krävs för snabba och handfasta åtgärder. Begreppet säkerhetisering utvecklades av Köpenhamnskolans inom Internationella relationer, där Ole Wæver och Barry Buzan varit drivande. Köpenhamnskolans fokus ligger på en diskursiv och retorisk analys av säkerhetisering. De intresserar sig för processen då en fråga går från att vara politiserad till att bli säkerhetiserad. Konflikten mellan politisk säkerhet och hälsosäkerhet kan således förstås som en konflikt mellan att säkerhetsläsa hälsotillståndet till den grad att det mest grundläggande demokratiska värdet allmänna och regelbundna val sätts åt sidan, eller att inte göra det.

Samtidigt som teorin har bidragit med nya perspektiv och en breddad uppfattning om säkerhet har den också mötts av kritik, bland annat för bristen på praktisk användbarhet. Rita Floyd (2011) menar att Köpenhamnskolans fokus på hot som sociala konstruktioner utesluter en objektiv bedömning av hot. Deras teori kan därför inte användas i en normativ analys av säkerhetisering. Floyd ser själv sin teori som en medelväg mellan traditionella och kritiska säkerhetsstudier som anlägger en objektivistisk syn på säkerhet (Floyd 2011, s. 437). Begreppen ”omständigheter” och ”lämplighet” kan skapa en känsla av diffusa analyskriterier. För att konkretisera detta något används Floyds normativa säkerhetiseringsteori, vilken ställer upp tre kriterier för en bedömning av när säkerhetisering av en fråga är rättfärdigad:

1. Det måste finnas ett objektivt existentiellt hot som äventyrar överlevnaden av en aktör eller en ordning (order).
2. Referensobjektet måste vara moraliskt legitimt – förvaltar det mänskliga välbefinnandet.
3. Åtgärderna måste vara lämpliga i förhållande till hotet, dvs. (a) Åtgärderna måste mätas utefter *angriparens kapacitet* och (b) Den säkerhetiserande aktören måste vara *uppriktig i sina intentioner*.

Objektivt existentiella hot blir föremål för säkerhetisering endast då en inflytelserik aktör ramar in och bemöter de som sådana. Däremot blir inte alla

objektivt existentiella hot föremål för säkerhetsisering. Inte heller alla frågor som säkerhetsiseras utgörs av objektivt existentiella hot (ibid., s. 430).

Ett referensobjekt är en moraliskt legitim aktör eller ordning vars existens är hotad. Legitimiteten är en funktion av referensobjektets främjande av objektivt mänskligt välbefinnande. Det handlar således inte om subjektiva känslotillstånd som ”lycka”, utan ett tillstånd där grundläggande behov kan uppfyllas och människor är fria att fatta autonoma beslut (ibid., s. 431). Den liberala demokratin och idéer om mänskliga rättigheter har bidragit mest till att uppfylla mänskligt välbefinnande (ibid., s. 432).

Enligt Floyd är de två första kriterierna inte tillräckliga för att rättfärdiga säkerhetsisering av en fråga. Det tredje kriteriet fastställer ett krav på en lämplig avvägning mellan åtgärderna och hotet. Detta infattar dels angriparens kapacitet och dels den säkerhetsiseraende aktörens intentioner. En säkerhetsiseraende aktör är den som säkerhetsiserar en fråga genom att tillskriva referensobjektet som existentiellt hotat (Buzan m.fl. 1998, s. 36). Den säkerhetsiseraende aktören utgörs i denna studie av det beslutsfattande organet i frågan. Ansvarig för beslutet att skjuta upp ett val kan vara en premiärminister, president, en valmyndighet etc. Intentionerna kan belysas genom att jämföra vad den säkerhetsiseraende aktören säger om ett hot och hur man praktiskt bemöter hotet, för att upptäcka en eventuell diskrepans (Floyd 2011, s. 433), ytterligare en faktor som Köpenhamnskolan förkastar och som enligt Floyd leder till att deras säkerhetsiseringsteori inte kan användas för normativa studier (ibid., s. 428).

Genom att applicera Floyds normativa säkerhetsiseringsteori på de omständigheter som råder fallen Nya Zeeland, Polen och Bolivia kan vi få en insikt om huruvida det kan rättfärdigas att skjuta upp val. Teorin ger oss ingen vägledning i vilka värden som ska premieras eller vilka frågor som bör säkerhetsiseras. Detta innehållsmässigt öppna förhållningssätt lämpar sig i det hänseendet för en applicering på de givna värdena i denna studie.

Det är komplicerat att säkerhetsisera ett hot mot demokratin, eftersom detta per definition innebär att hotet ska bemötas utanför den demokratiska sfären. Dessutom, säkerhetsiseringen av hälsohotet innebär inte enbart att frågan flyttas ut från den demokratiska sfären. Denna studie har sin bakgrund i att säkerhetsiseringen av hälsohotet sker *på bekostnad* av demokratin som helhet. Angreppssättet blir därför att bedöma rättfärdigandet av att säkerhetsisera hälsohotet, och därmed skjuta upp valet, i relation till den politiska säkerheten i övrigt.

3.2 Operationalisering

Fortfarande består viss vaghet i analyskriterierna. För att applicera den normativa säkerhetsiseringsteorin som en lämplighetsetisk bedömning av att ställa in respektive hålla val i en pandemi måste Floyds kriterier, med fokus på det tredje kriteriet, anpassas för studiens syfte. De normativa argumenten understöds med hänvisningar till empiri utefter ett antal analyskriterier. Därefter görs en sammanvägning av resultatet för att avgöra lämpligheten i beslutet att ställa in valen i studiens respektive fall. I alla tre fallen har valen nu ägt rum. De empiriska

kriterierna analyseras under perioden före valet, med betoning på de omständigheter som förelåg vid beslutet att skjuta upp respektive val.

3.2.1 Hälsosäkerhet

Ju mindre omfattning på hälsokrisen, desto mindre lämpligt kan det sägas vara att skjuta upp ett val. Andelen smittade, liksom andelen döda, vid beslutet får här ses som ett av kriterierna för att bedöma omfattningen på hälsokrisen. Att endast använda rapporterade fall och dödsfall per capita som mått vid jämförelser har mötts av kritik, inte minst i försvar av den svenska strategin (SVT Nyheter 2020). Även dödligheten, vad som på engelska brukar kallas case fatality rate (CFR), ska här tas i beaktning. Måttet definieras som förhållandet mellan antalet smittade och antalet dödsfall. Det ska nämnas att de rapporterade fallen uppskattas vara mycket lägre än det faktiska antalet fall. Det finns därför anledning att tro att en mätning av andelen smittade, liksom dödligheten, är en grov överskattning av den faktiska situationen. Överskattningen kan variera beroende på hur utbredd testningen av befolkningen varit. Variationer i metoder för mätning av dödsfall är också en komplicerande omständighet för jämförelser. För tillfället är dessa de bästa måtten för jämförelser mellan länderna.

Överdödligheten är ett mer omfattande mått på pandemins totala effekt på dödligheten i samhället. Genom att undersöka den totala dödligheten, oavsett rapporterad orsak, påverkats under pandemin jämfört med samma period föregående år. Detta mått kan fånga upp de dödsfall som felaktigt inte rapporterats som ett fall av Covid-19, men även hur pandemin eventuellt påverkat möjligheten att möta andra hälsoproblem (Roser m.fl. 2020). Dessvärre är det empiriska underlaget för överdödlighet begränsat till ett fåtal rikare länder, där kapaciteten för denna datainsamling är hög. Bolivia är ett av de fattigaste länderna i Sydamerika och saknar denna typ av statistik.

Faktor	Analyskriterier
Hälsokrisens omfattning	<ul style="list-style-type: none"> • Andel smittande vid beslutet • Andel döda vid beslutet • Dödlighet (case fatality rate) • Överdödlighet

Figur 2. Empiriska analyskriterier för hälsosäkerhet.

3.2.2 Politisk säkerhet

Denna studie vilar på en definition av politisk säkerhet där fokus ligger på att uppnå statens och medborgarnas säkerhet genom att stärka mänskliga rättigheter och demokratiska värden. Detta för att minska risken för avdemokratisering. För att göra Floyds teori tillämpbar kommer *angriparens kapacitet* i kriterium 3 (a) därför att analyseras utifrån *demokratisk stabilitet*, med utgångspunkt i ett urval av faktorer med relevans för denna studie, vilka återkommer i forskningen om demokratisk stabilitet – politisk frihet och institutionell visshet. Utgångspunkten för teorin bakom denna studie är att dessa faktorer är nödvändiga för att, vid avsaknad av val, upprätthålla demokratisk stabilitet. Ju större omfattning på den demokratiska krisen, desto mindre lämpligt kan det sägas vara att skjuta upp val.

De *politiska friheterna* möjliggör för granskning och bedömning av makten mellan valen. Pressfriheten garanterar mediernas oberoende från statlig styrning och kontroll. Yttrandefriheten skapar tillsammans grundpelarna i extern bedömning och granskning av makten. De möjliggör för opinionsbildning och ett fritt flöde av information. Under pandemin har möjligheten till opinionsbildning och spridning försvagats på sina håll, även i länder där dessa friheter vanligtvis är starka. Utan att inskränka dessa rättigheter direkt kan genomslaget av dem minska. Detta kan ske indirekt genom att mötesfriheten begränsas, vilket vi sett exempel på i flertalet länder (Roser m.fl. 2020). Den digitala utvecklingen har utan tvekan lindrat konsekvenserna av detta. Men länder befinner sig på olika stadier i denna utveckling, varför konsekvenserna av begränsningarna faller olika ut. Det är således inte tillräckligt att undersöka press- och yttrandefriheten i respektive fall. Även åtkomsten till digitala medier för medborgarna är här av intresse. För att analysera den digitala utvecklingen i respektive fall kommer därför andelen av befolkningen med tillgång till internet att undersökas. Detta säger ingenting om huruvida användningen är frekvent eller inte, men kan ge en bild av möjligheterna för medborgarna att utöva sin yttrandefrihet och ta del av information och opinionsbildning från media och andra aktörer på internet trots en pandemi som, på grund av begränsningar i mötes- eller rörelsefriheten eller utav rådsla, inte förmår att utöva denna interaktion på ett fysiskt plan.

Institutionell visshet är av vikt för konsolidering av demokratin. Analyskriterier för denna faktor hämtas bland annat från Juan Linz vars bidrag till demokratiforskningen är omfattande. En konsoliderad demokrati bygger på rättsäkerhet och konstitutionalism som skänker legitimitet och förutsägbarhet till processer och beslut (Linz & Stepan 1996, s. 32). Huruvida beslutet är konstitutionellt förankrat påverkar således den institutionella vissheten.

Enligt Juan J. Linz har vi anledning att tro att parlamentariska system är mer varaktiga än presidentiella system. I artikeln ”The perils of presidentialism” (1990) presenterade han ett flertal argument för detta. Har vi därför anledning att döma ut presidentiella system som en omständighet som minskar lämpligheten att skjuta upp val? Eftersom presidenten inte är beroende av parlamentets acceptans är möjligheterna att avsätta presidenten oftast begränsade till de allmänna valen eller genom riksrätt. Ett system där presidenten har befogenhet att skjuta upp ett val är därmed en större risk för den demokratiska stabiliteten än om samma

befogenheter innehas av regeringschefen i ett parlamentariskt system. Utöver dessa analyskriterier kommer bedömningen grunda sig på huruvida valet skjuts upp på bestämd eller obestämd tid. Eftersom det idag hållits val i alla tre fallen fokuserar denna studie på det initiala beslutet. Hur lång tid tog det innan ett nytt datum sattes?

Linz och Stepan ägnar även sin bok "Problems of Democratic Transition and Consolidation" (1996) till att utforska de olika vägarna till demokratisk konsolidering som olika regimtyper ställs inför. De delar in regimer i fem typer; demokrati, auktoritär, totalitär, post-totalitär och "sultanisk" (från titeln Sultan). Många andra typologier har tillkommit allteftersom de gamla tappat sin användbarhet. Linz beskrivning av auktoritära regimer har varit speciellt inflytelserik och skapades som ett alternativ till den uppdelning som forskare vid mitten av 1900-talet gjorde mellan demokratiska och totalitära regimer. Utan att analysera fallens politiska historia i någon omfattande mening kommer detta beröras i relation till den institutionella vissheten.

Den begränsade omfattningen av denna studie gör att en djupgående motivanalys av de säkerhetiserande aktörernas intentioner inte är möjlig. Uppriktigheten i intentioner kommer därför att bedömas utifrån uppslutningen bakom beslutet. Värdet av uppriktighet i *intentioner* vilar i denna studie på att större uppslutning bakom beslutet minskar sannolikheten för maktmissbruk. Om vi utgår från att oppositionen gjort någon form av bedömning av beslutsfattarens intentioner, så kan deras val att ställa sig bakom eller förkasta beslutet sägas baseras på huruvida de anser att de uttalande intentionerna är korrekta eller inte.

Dessutom, för att problematisera nödvändigheten av att säkerhetisera vare sig det politiska hotet eller hälsohotet, används analyskriteriet *kapacitet för smittsäker valprocess*. Givet de normativa värden som hamnat i konflikt under pandemin kan detta ses som en gyllene medelväg, genom vilken man kan bemöta hälsohotet samtidigt som den demokratiska processen upprätthålls. Framförallt är den organisatoriska kapaciteten av vikt. Det kommer även att analyseras utifrån hur lång tid valberedningen haft på sig att vidta åtgärder. Alltså, hur lång framförhållning har man haft från det att beslutet var uppe på tapeten, till det att valet var planerat?

Faktor	Analyskriterium
Demokratisk stabilitet	<p>Politisk frihet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pressfrihet • Yttrandefrihet • Mötesfrihet • Internetsanvändning <p>Institutionell visshet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vilka regimtyper har styrt landet historiskt? • Skjuts valet upp på bestämd eller obestämd tid? • Är beslutet konstitutionellt förankrat? • Är landet presidentiellt eller parlamentariskt?
Intentioner	<p>Hur stor är uppslutningen bakom beslutet?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sannolikheten för dolda intentioner?
Kapacitet för smittsäker valprocess	<p>Vilken kapacitet finns för att genomföra ett smittsäkert val?</p>

Figur 3. Empiriska analyskriterier för demokratisk stabilitet.

4 Analys

I detta kapitel avhandlas de kriterierna för den normativa säkerhetsiseringsteorin som Floyd utkristalliserat. Analysen av de två första kriterierna omfattar en rad normativa argument vilka avser belysa den konflikt som finns mellan olika existentiella hot och referensobjekt. Slutligen tillämpas de empiriska kriterierna (se avsnitt 3.2) för en analys av Floyds tredje kriterium för säkerhetsisering.

Rita Floyds kriterier:

1. Det måste finnas ett objektiva existentiellt hot som äventyrar överlevnaden av en aktör eller en ordning (eng. order)
2. Referensobjektet måste vara moraliskt legitim – förvaltar det mänskliga välbefinnandet
3. Åtgärderna måste vara lämpliga i förhållande till hotet, dvs. (a) Åtgärderna måste mätas utefter *angriparens kapacitet* och (b) Den säkerhetsiserande aktören måste vara *uppriktig i sina intentioner*.

4.1 Det existentiella hotet

De aktörer eller den ordning vars överlevnad äventyras i detta fall kan sägas vara medborgarna respektive den demokratiska ordningen. För att uppfylla Floyds första kriterium för en rättfärdigad säkerhetsisering måste det fastställas huruvida ett sådant hot föreligger. Nedan följer ett antal argument för att hot mot hälsosäkerheten såväl som den politiska säkerheten föreligger.

Hälsohotet – Argument

- Hälsohotet är objektiva och existentiellt hot som äventyrar medborgares överlevnad här och nu.
- Avdemokratisering är ett hypotetiskt hot, vi vet inte med säkerhet att det kommer inträffa.

Politiska hotet – Argument

- Demokratien riskerar att urholkas
- Även hot mot demokratien bör betraktas som objektiva existentiella hot som äventyrar överlevnaden av en aktör eller ordning, i detta fall demokratis institutioner. Avdemokratisering är inte ett hypotetiskt hot utan är ett faktum i ett flertal länder och en generell trend runt om i världen. Fukuyamas (1992) uttalande om historiens slut och den liberala demokratis slutliga vinst har i fall efter fall visat sig vara en felaktig slutsats.

- Hälsohotet ser olika ut i olika länder. Därför kan vi inte ha som generell regel att skjuta upp val och därmed göra avkall på demokratin.

Hälsohotet – Argument

- Även hotet mot demokratin ser olika ut i olika länder. Vi kan därför inte heller säga att det som generell regel är en lämplig avvägning att hålla val mitt i en pandemi.

Som argumenten för respektive värde visar kan vi inte dra några generella slutsatser om vilket handlingsalternativ som bör förespråkas. Vi kan med konfidens säga att viruset i sig utgör ett existentiellt hot som äventyrar människors överlevnad, även om länderna är drabbade i olika stor utsträckning. Även demokratin som politisk ordning är hotad i flertalet länder och den generella trenden pekar mot en nedgång för demokratins ställning i världen (Repucci & Slipowitz 2020). För att en lämplighetsbedömning ska vara möjlig måste vi därför se till de omständigheter som omgärdar de enskilda fallen. Detta avhandlas i avsnitt 4.3 om angriparens kapacitet och avsnitt 4.4 om den säkerhetiserande aktörens intentioner. I avsnittet som följer avhandlas Floyds andra kriterium för säkerhetisering – referensobjektens legitimitet.

4.2 Referensobjektets legitimitet

De referensobjekt som aktualiseras i dessa hot, individernas liv och hälsa respektive den demokratiska ordningen, är således att betrakta som moraliskt legitima. Denna studie riktar sig främst till demokrater, för vilka de demokratiska institutionerna som referensobjekt bör ses som legitimt. Det kommer därför inte att argumenteras för demokratin som ett moraliskt legitimt referensobjekt vars existens måste skyddas. Detta är en förutsättning för studien och en given premiss i sammanhanget. Vilka de demokratiska institutionerna är och vilken roll de ska spela råder det däremot delade meningar om bland demokratiteoretiker. Alldeles oavsett dessa ståndpunkter är en grundläggande förutsättning för en demokrati att utformning och ändringar av dessa institutioner fattas gemensamt, direkt av folket eller genom dess representanter. De empiriska analyskriterierna avslöjar den syn på en demokratisk stat som denna studie vilar på – ett värnande om medborgerliga fri- och rättigheter och respekt för de konstitutionella och politiska spelreglerna. Den demokratiska skalan ses här som ett kontinuum, med den liberala demokratin som den mest utvecklade formen. Linz och Stepan skiljer mellan liberalisering och demokratisering, där det ena inte nödvändigtvis förutsätter det andra, även om demokrati tenderar att medföra liberalisering (Linz & Stepan 1996, s. 21-22).

Konflikten kan alltså reduceras till det tredje kriteriet. Är åtgärderna lämpliga i förhållande till angriparens kapacitet? Är den säkerhetiserande aktören uppriktig i sina intentioner? Låt oss börja med den första frågan.

4.3 Angriparens kapacitet

Varken hälsohotet eller det politiska hotet utgörs, i detta fall, av specifika aktörer. De är således inte att betrakta som angripare i traditionell mening. Kriterierna kan därför inte sägas vara anpassade för en utvidgad definition av säkerhetsbegreppet. En avdemokratisering är dock att betrakta som ett fenomen orsakat av mänskliga beslut och handlingar. Processen för en avdemokratisering har tenderat att på senare komma att ske i en långsam takt och hoten kommer allt oftare inom ramen för de demokratiska institutionerna, till skillnad från de plötsliga kupper som var mer frekventa under 1900-talet (Bermeo 2016, s. 14). På grund av den nya trenden minskar möjligheterna att peka på en specifik angripare på det demokratiska systemet. Angriparens kapacitet kommer därför att likställas med de demokratiska institutionernas kapacitet, eller avsaknad därav. I rådande situation får viruset vara att betrakta som en angripare och dess kapacitet mäts i dess inverkan, eller potentiella inverkan, på liv och hälsa. Överväger hälsohotet det hot som riktas mot demokratin?

4.3.1 Hälsokrisens omfattning

Länder har drabbats i olika omfattning, på olika sätt och vid olika tidpunkter av viruset. Figur 4 ger en överskådlig bild av hälsokrisens omfattning vid och kring beslutet att skjuta upp valen i respektive fall.

	Nya Zeeland	Polen	Bolivia 1	Bolivia 2
Andel smittade/miljoner invånare	320	375	6	6086
Andel döda/miljoner invånare	4,4	19	0	295
Dödlighet	1,3 %	5 %	5,6 %	3,8 %
Överdödlighet	-12 %	4 %	-	-

Figur 4. Översikt av hälsokrisens omfattning i respektive land. Källa: WHO 2020b; Roser m.fl. 2020.

Den 17 augusti beslutades att parlamentsvalet i Nya Zeeland skulle skjutas upp. Vid tiden för beslutet hade Nya Zeeland 320 rapporterade fall per 1 miljon invånare. Dödsfallen per 1 miljon invånare var 4,4. Nya Zeeland har varit relativt förskonat från viruset, både vad gäller såväl rapporterade smittofall som dödsfall (WHO 2020b; Roser m.fl. 2020). Detta skulle kunna förklaras med landets geografiska omständigheter som en isolerad önation långt från närmaste granne. Dödligheten i landet har legat stabilt kring 1,3 till 1,5 procent från våren till

hösten 2020. Samma siffror för Polen var 375 respektive 19 per 1 miljon invånare. Vid tiden för beslutet att skjuta upp valet, i början av maj, var dödligheten i landet cirka 5 procent (ibid.). Denna siffra minskade ganska omgående efter detta fram till november, sannolikt allteftersom testningen blev alltmer utbredd.

Eftersom Bolivia sköt upp sitt val i två omgångar blir bedömningen något annorlunda. Vid tiden för beslutet att skjuta fram valet första gången, den 21 mars, hade landet cirka 6 rapporterade fall och 0 dödsfall per 1 miljon invånare. När man återigen sköt upp valet i slutet av juli hade detta ökat till 6086 rapporterade fall och cirka 295 dödsfall. Dödligheten i Bolivia var inledningsvis relativt hög i jämförelse med Polen och Nya Zeeland. I slutet av mars var siffran 5,6 procent. Förhållandet mellan antalet döda och bekräftade fall fortsatte och nådde sin topp på 8,2 procent i mitten av april, varefter denna siffra sjönk kraftigt. Från sommarens början ökade dödligheten igen i Bolivia för att vid slutet av juli passera Polen strax under 4 procent.

Vid tiden för beslutet att skjuta fram valet i Nya Zeeland rapporterades en överdödlighet på cirka -12 procent, alltså en underdödlighet. Underdödligheten kan bero på att landet till en början upplevde en överdödlighet, på som mest 12 procent, fram till slutet av april då trenden vände (ibid.). Detta kan tolkas som att landet hade en mer ojämnt fördelning av dödsfall mot ett "normalt" år. Trenden mot en underdödlighet under de andra och tredje kvartalen kan ha sin grund i de restriktioner som implementerades under våren. Detta kommer att diskuteras vidare i avsnitt 4.3.2.

4.3.2 Politisk frihet

Om opposition och befolkningen har möjlighet att bedöma och granska makten mellan valen är risken mindre för avdemokratisering. Detta skulle betyda att lämpligheten i att skjuta upp val är högre än om så inte vore fallet.

Pressfrihet

Nya Zeeland rankades i 2020 World Press Freedom Index på plats 9, med ett indexvärde på 10,69. Den främsta kritiken från Reportrar utan gränser (2020a) är en tendens mot koncentration av media. Sådana orostecken lyfts även fram bland demokratiteoretiker, där Nadia Urbinati är en av de som menar att en alltför stor koncentration av media begränsar pluralism i de åsikter som framförs (Urbinati 2014, s. 54).

Med ett indexvärde på 28,65 hamnar Polen i paritet med många andra demokratiska länder som Kroatien, Grekland och Japan. Trots detta har viss oro väckts kring medialandskapet i landet. Reportrar utan gränser rapporterar att statlig media har blivit ett propagandaverktyg för regeringen. En ökad kriminalisering av ärekränkning har också lett till ett stort mått av självcensur från journalister, då de riskerar upp till ett års fängelse (Reportrar utan gränser 2020b).

Bolivia rankades på plats 114 i 2020 World Press Freedom Index med ett indexvärde på 35,37. Genom att neka journalister som "ljuger", "leker

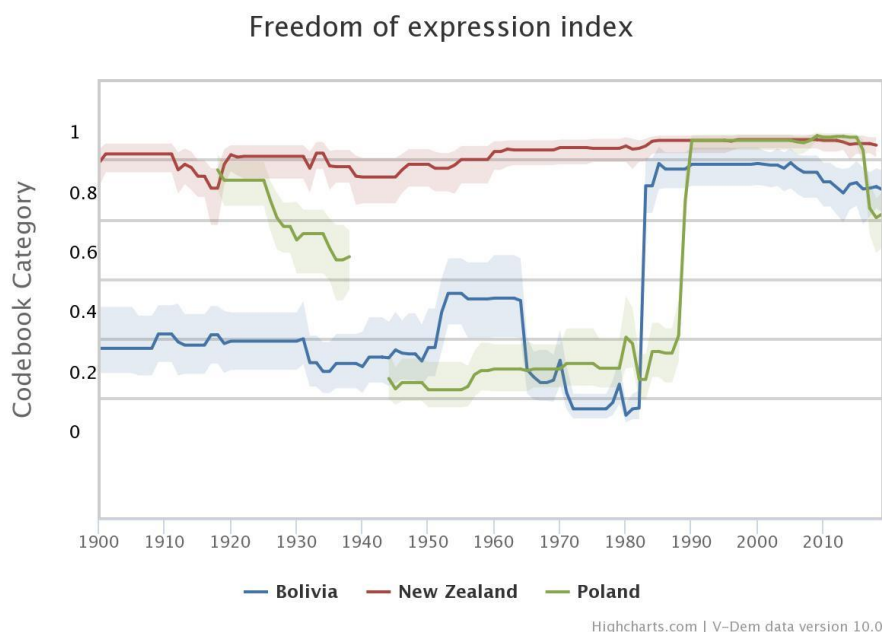
partipolitik” eller ”förolämpar” regeringen inkomster från statlig reklam sätter man ekonomisk press på medierna i landet. Trakasserier och våld mot journalister bidrar också till det negativa utgångsläget för pressfriheten i Bolivia (Reportrar utan gränser 2020c).

Yttrandefrihet

Liksom pressfriheten är yttrandefriheten ett av de viktigaste instrumenten för bedömning och granskning av den politiska makten mellan valen. Ett tillfällig avsteg från de institutionaliserade valen innebär därför en ökad betydelse för dessa kontrollmekanismer. Yttrandefriheten och pressfriheten är två inte helt åtskilda rättigheter då den senare ofta förutsätter den tidigare och den tidigare ofta leder till den senare. De omfattas ofta av, åtminstone delvis, samma lagrum. V-Dem Freedom of Expression Index visar att yttrandefriheten legat på en jämn nivå i Nya Zeeland utan några dramatiska avsteg.

Yttrandefriheten i Polen och Bolivia har genom åren haft en mer fluktuerande ställning. Bolivias demokratiseringsprocess under 80-talet, och Polens under 90-talet medförde en dramatisk förbättring av yttrandefriheten. Under 2000- och 2010-talen har trenden tagit en nedåtgående riktning i båda länderna (V-Dem 2020). I slutet av mars skapades en förordning i Bolivia som förbjöd spridandet av desinformation. I början av maj utökades omfattningen till spridandet av information som kunde motverka den allmänna hälsan. Detta mötte stark kritik från det internationella samfundet, vilket ledde till att samtliga anhängna för brott släpptes (International IDEA 2020b).

I ett uttalande i slutet av mars konstaterade Polens hälsominister Józefa Szcurek-Żelazko att regional administration förbjöds att uttala sig om COVID-19 och smittoläget utan tillstånd från honom själv eller hälsomyndigheten (International IDEA 2020d).

Figur 4. Yttrandefrihetens utveckling. Källa: V-Dem 2020.

Mötesfrihet

Utöver mötesfrihetens ställning som egenvärde i den liberala demokratin har den även ett instrumentellt värde för politiken. Den möjliggör för medborgarna att kunna praktisera andra fri- och rättigheter. Yttrandefriheten får endast genomslag om andra än utövaren tillåts ta del av yttrandet. Den fyller således ingen funktion om den begränsas till de enskilda individerna. I sådana fall talar vi snarare om tankefrihet. En begränsning av mötesfriheten innebär alltså i praktiken att yttrandefriheten begränsas, om än indirekt. Med ett fåtal undantag har alla världens länder implementerat någon form av begränsning av mötesfriheten under 2020.

Den 25 mars inrättade Nya Zeeland en total nedstängning under minst fyra veckor, med möjlighet till förlängning om inte läget förbättrades. Nedstängningen varade fram till den 14 maj, under vilken endast ”nödvändiga verksamheter” tilläts ha öppet (International IDEA 2020c). I mars begränsades även mötesfriheten kraftigt i Polen, då man utfärdade ett förbud folksamlingar på över 2 personer. Mot slutet av maj lättades restriktionerna något då 150 personer tilläts samlas utomhus (International IDEA 2020d). Mötesfriheten har begränsats kraftigt i Bolivia under pandemin. Allmänna sammankomster har i stort sett varit förbjudna under i stort sett hela 2020 fram till 1 december. Endast vissa verksamheter har varit undantagna dessa regler (International IDEA 2020b).

I de fall då mötesfriheten begränsats och där möjligheterna att utöva yttrandefriheten kan tillgången till internet vara en förmildrande faktor.

Tillgång till internet

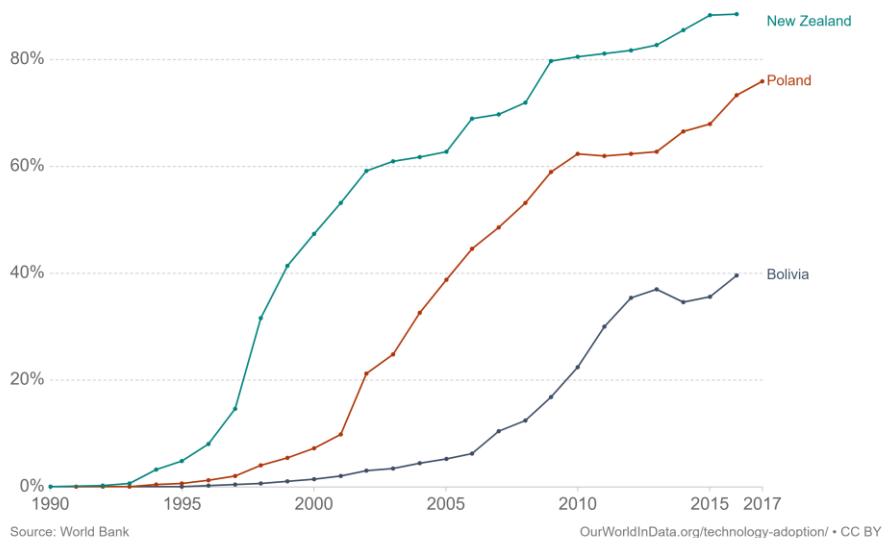
Tillgången till internet är bara en indikation på digitaliseringen utvecklingsstadium. Däremot är den viktig i sammanhanget. Internet gör det lättare att bedöma och granska den politiska makten mellan valen, inte minst i en pandemi. De digitala forum som existerar på internet skapar, åtminstone i teorin, en imitation av den opinionsbildning och utbyte av åsikter och information som tar plats i den fysiska offentligheten. Tillgången till internet kan i denna bemärkelse fungera som ett digitalt substitut till mötesfriheten. Däremot är det möjligt för regeringen att, precis som i den fysiska offentligheten, begränsa möjligheterna för medborgarna att ta del av informationen på internet. Att en större andel av befolkningen har tillgång till internet är således inte likställt med ett stort flöde av information. De regeringar som starkt begränsar tillgången på information online tenderar dock att vara desamma som har en begränsade medborgerliga friheter, däribland yttrandefrihet, i övrigt (Freedom House 2020a; Freedom House 2020b). Vi kan därför med sannolikhet säga att det informations- och åsiktsutbyte som sker i demokratiska länder är någorlunda likartat på internet som i det offentliga rummet.

Undersökningar visar att 91 procent av befolkningen i Nya Zeeland använt internet de senaste tre månaderna. För Polen var 2019 denna siffra något lägre, där 85 procent av befolkningen använt internet de senaste tre månaderna. Bolivias digitala utveckling befinner sig på ett lägre stadium där inte ens hälften av befolkningen, endast 44 procent, använt internet de senaste tre månaderna. (Världsbanken 2017).

Vi kan anta att en stor del av den andel som använder internet ännu inte uppnått ålder för rösträtt. Däremot är datan några år gammal, och förutsatt att andelen internetanvändare ökat i samma takt som de uppvisat mot tidigare år, är andelen sannolikt högre än de siffror som visas här.

Share of the population using the Internet, 1990 to 2017

All individuals who have used the Internet in the last 3 months are counted as Internet users. The Internet can be used via a computer, mobile phone, personal digital assistant, games machine, digital TV etc.

Figur 5. Andel internetanvändare. Källa: Världsbanken 2017.

4.3.3 Institutionell visshet

Historiska regimtyper

Liksom många västerländska länder är en datering av demokratin i Nya Zeeland inte helt oproblematiserad. Detta eftersom landet stegvis utvecklade de demokratiska institutionerna som kännetecknar landet idag. Den liberala demokrati vi känner till idag skiljer sig också på ett flertal punkter från historiska definitioner av demokrati. Trots detta kan vi konstatera att Nya Zeeland tillhör en av de äldsta demokratierna i världen. Landet var bland annat det första att som suverän stat införa kvinnlig rösträtt (Encyclopædia Britannica 2020, ”women’s suffrage”).

De demokratiska institutionerna i Bolivia har en skakigare historia. Landet styrdes mellan 1964 och 1982 av auktoritära militärregimer (Arnade & McFarren 2020). Utsikterna för ett demokratiskt Bolivia ljusnade under 80-talet, men har sedan 2000 dalat och landet betraktas som ”delvis fritt” av Freedom House (2020c) och sedan 2019 som en hybridregim av International IDEA (2020b). Vissa forskare talar om semi-demokratier och distinktionen mellan dessa begrepp är inte helt tydlig. Vad de har gemensamt är att de är fall där landet inte helt lever upp till de krav som ställs av organisationer med mer omfattande demokratidefinitioner. Kraven är ofta formulerade i liberala termer, där såväl politiska som civila rättigheter tas i beaktning.

Polen var under mellankrigstiden ett självständigt land där fria och rättvisa val hölls till en början. Landet kom med tiden att ta en allt mer auktoritär riktning, fram till 1939 då landet ockuperades av Tyskland. Trots att landet efter andra världskriget kom Polen under sovjetisk intressesfär menar Linz att landet under

denna period var mer att betrakta som auktoritärt än totalitärt som övriga Sovjetunionen (Linz & Stepan 1996, s. 241). Detta varade fram till Sovjetunionens upplösning i början av 1990-talet då landets moderna demokratiska historia tog sin början. Precis som International IDEA sänkte Bolivias status från ”mid-ranging democracy” till ”hybrid regime” har Freedom House sänkt Polens status från ”konsoliderad demokrati” till ”semi-konsoliderad demokrati” (Csaky 2020, s. 3).

Statsskick

Juan Linz (1990) visar att parlamentariska system tenderar att ha en överlevnadstid längre än presidentiella system. Detta innebär inte att alla parlamentariska system bidrar till stabilitet och kontinuitet. Det finns gott om fall där parlamentariska system endast överlevt en kort period. Weimarrepubliken är ett exempel som visar på hur rikskanslern som, trots att denna till skillnad från en president, var ansvarig inför parlamentet lyckades förvandla den unga demokratin till en autokrati. Ett motsatt exempel som ges av Linz är fallet USA som, trots sitt presidentiella system, är en av världens äldsta och mest långlivade demokratier. Landet ska ses som ett extremfall – undantaget som bekräftar regeln.

Har vi därför anledning att döma ut presidentiella system, som i fallet Bolivia, som en omständighet som minskar lämpligheten att skjuta upp val? Eftersom presidenten inte är beroende av parlamentets acceptans är möjligheterna att avsätta presidenten oftast begränsade till de allmänna valen eller genom riks rätt. Ett system där presidenten har befogenhet att skjuta upp ett val är därmed en större risk för den demokratiska stabiliteten än om samma befogenheter innehas av regeringschefen i ett parlamentariskt system.

Nya Zeeland är ett parlamentariskt system som ingår i det Brittiska Samväldet. Drottning Elizabeth II är således Nya Zeelands statschef, medan regeringschefen utgörs av premiärministern.

Polen är ett semi-presidentiellt system, med såväl president som premiärminister. Linz menar att underlaget för överlevnaden av denna typ av system är för litet för att kunna dra några slutsatser. Liksom med de andra systemen kan man tänka sig att det mer djupgående konstitutionella ramverket får än större betydelse i semi-presidentiella system. Maktkoncentrationen kan väga antingen mer mot presidenten eller mot parlamentet och regeringschefen.

Bestämd eller obestämd tid och konstitutionell förankring

Att skjuta upp val på obestämd tid kan skada den institutionella vissheten. De flesta demokratier skapar en kontinuitet i valprocessen, där regelbundna och återkommande val bidrar till institutionell visshet. Förutsägbarhet och upprätthållandet av de institutionella spelreglerna ökar chanserna för konsolidering och ett förtroende för det demokratiska systemet (Linz 1996, s. 27). Däremot kan de konstitutionella förutsättningarna för att skjuta upp val se olika ut. Vissa tillåter för ett rörligt datum, ofta med en tidsgräns baserat på antal dagar från det förra valet. Andra har ett fast datum, där konstitutionen måste ändras om valet ska flyttas fram.

Med en månad kvar till valet sattes ett nytt datum för parlamentsvalet i Nya Zeeland, en månad efter valet skulle ägt rum (BBC News 2020b). Landets konstitution föreskriver inget fast datum för val, annat än att det ska hållas vart tredje år. Premiärministern bestämmer med samrådan från generalguvernören, monarkens representant i landet, tidpunkten för valet.

Polens underhus beslutade den 7 maj att skjuta upp det presidentval som skulle ägt rum tre dagar senare, den 10 maj. Till en början sattes inget nytt datum för när valet skulle ta plats. Men den 3 juni meddelade parlamentets talman att valet skulle flyttas fram till den 28 juni, 49 dagar efter det ordinarie datumet (The Associated Press 2020). Polens ledande koalitionsparti PiS föreslog ändringar i vallagen så att valet skulle kunna genomföras helt genom poströstning, vilket möttes av kritik från såväl opposition som koalitionskollegor. Förslaget lades mycket sent in på valet och bedömdes vara en logistisk omöjlighet. Dessutom var förslaget att betrakta som oförenligt med konstitutionen, vilket både opposition och koalitionskollegor poängterade i sin kritik. Polens författningsdomstol beslutade 2006 att inga ändringar i vallagen kan göras de närmaste 6 månaderna innan ett val (Charlish 2020).

Den bolivianska interimspresidenten Jeanine Áñez lovade i november 2019 att, i enlighet med konstitutionen, genomföra ett nytt val inom 90 dagar. Datumet sattes till slut till den 3 maj då alla viktiga politiska poster skulle fyllas, president, vice-president samt alla platser i övre och nedre kamrarna. I mars enades alla större partier om att skjuta fram valet med hänvisning till pandemin. Inte förrän i slutet av juni drevs lagen igenom vilken fastställde ett nytt datum, den 6 september, då valet skulle hållas. En månad senare meddelade valmyndigheten att valet måste flyttas fram ytterligare, eftersom landet bedömdes befinna sig på toppen av smittspridningen i september. Även denna gång drevs en lag igenom av parlamentets båda kamrar som fastslog det nya datumet till den 18 november, oavsett smittoläge (Ramos 2020). Dödligheten hade vid beslutet börjat öka igen, efter månader av en nedåtgående trend.

4.3.4 Kapacitet för smittsäker valprocess

Organisatorisk kapacitet

Den organisatoriska kapaciteten är av ekonomiska skäl inte jämnfördelad mellan de tre fallen. Bolivia är ett av de fattigare länderna i Sydamerika och har således inte samma kapacitet som Nya Zeeland. Kunde man ha krävt att de hade gjort vad de kunde utefter deras kapacitet för att hålla valet som planerat i maj? Eftersom både Bolivias och Polens val var planerade på våren, månader före Nya Zeelands, kan man hävda att de var ”tagna på sängen” av pandemin.

Politiska hotet – Argument

- Varje land har en skyldighet att ha en krisberedskap och kunna genomföra valen även i krissituationer.

Hälsohotet – Argument

- Hela världen var tagen på sängen pandemin
- Det är för mycket att kräva, särskilt av fattigare länder, att de ska ha en stående beredskap för att kunna genomföra val under sådana förhållanden

Framförhållning

Politisk säkerhet – Argument

- Med ett sent schemalagt valdatum bör vissa länder haft tid på sig att förbereda åtgärder för ett smittsäkert val

Hälsosäkerhet – Argument

- Nya Zeelands beslut kom efter att landet upplevt en ny våg av rapporterade smittofall, detta efter en tidigare nedstängning som sett ut att få spridningen under kontroll. Avsaknaden av åtgärder för en smittsäker valprocess i september kan därför ses utifrån den goda utvecklingskurvan som landet befunnit sig i fram till augusti (WHO 2020b)

Politisk säkerhet – Argument

- Däremot hade flera smittskyddsmyndigheter tidigt varnat för en andra våg av smittspridning (Boffey 2020; Sun 2020), vilket Nya Zeeland kunde ha förberett inför.

Hälsosäkerhet - Argument

- Det kan vara sant för Nya Zeeland som skulle håll val i september, vilket kunde gett dem en framförhållning på cirka 5 månader
- För länder som planerat val under våren kan det, även om den organisatoriska kapaciteten fanns, ha varit svårt att hinna implementera de krisåtgärder som är nödvändiga för en smittsäker valprocess

Det faktum att den bolivianska interimspresidenten skulle utlysa nyval inom 90 dagar från november 2019 gör att deras framförhållning bör ha varit god. När bedömningen gjordes att valet inte kunde hållas i maj, vilket redan var ett kraftigt försenat datum, hade man god tid att ställa om för en smittsäker valprocess långt innan vad som kom att bli det slutgiltiga datumet den 18 oktober 2020.

4.4 Intentioner

En diskrepans mellan vad den säkerhetiserande aktören säger och vad den gör i praktiken kan vara svår att urskilja. Det kan verka som att aktören agerar på ett

sätt som är konsistent med dennes uttalade intentioner, samtidigt som andra motiv kan vara styrande. Den politiska uppslutningen är relevant då det kan antas att sannolikheten för maktmissbruk är mindre om oppositionen väljer att ställa sig bakom beslutet. Oppositionen är rimligtvis medveten om regeringens intentioner, eller har misstankar om intentioner. Sådana misstankar kan grunda sig på ageranden i tidigare situationer eller andra omständigheter som signalerar en diskrepans mellan uttalad och verklig intention. Att rikta kritik mot en sådan diskrepans kan också användas av oppositionen för egen politisk vinning, genom att så tvivel om den säkerhetiserande aktörens intentioner.

Stora delar av oppositionen i Nya Zeeland lyfte själva krav på att flytta fram valet, eftersom det skulle garantera ett fritt och rättvist val. Detta gjordes med argumentet att partiernas kandidater måste ha tid att planera för en säker kampanj. Opposition och valmyndighet konsulterades innan beslutet fattades (Ainge Roy 2020).

I Polen ville det ledande koalitionspartiet PiS genomföra valet på utsatt tid, men kritiserades av koalitionspartners och opposition för att sätta politisk vinning framför medborgarnas hälsa. Precis som i fallet Nya Zeeland framfördes argumentet att alla kandidater måste ha möjligheten att ställa om till en säker kampanj (BBC News 2020c). En undersökning visade också att stora delar av oppositionsväljarna planerade att bojkotta valet om det hölls den 10 maj som planerat. Ett förslag om ett val genomfört delvis genom poströstning lades fram, vilket man snabbt kunde konstatera vore en logistisk omöjlighet så nära inpå valet. Tvärt emot vad som oftast är fallet med uppskjutna val, kan man i detta fall se det till fördel för oppositionen, en kritik som företrädare för PiS riktade mot det största oppositionspartiet. De kunde i och med den nu förlängda kampanjen byta ut sin kandidat Małgorzata Kidawa-Błońska, vars opinionssiffror dalat, till Warszawas populära borgmästare Rafał Trzaskowski (Nič & Traczyk 2020).

Bedömningen som vissa gjort av Áñez intentioner skiljer sig från den som gjorts i Polen och Nya Zeeland. Röster har höjts av de som menar att interimspresidenten söker tillskansa sig makt genom att skjuta upp valet. Bolivia har under pandemin upplevt politisk oro och demonstrationer vilket varit riktat mot det utdragna transitionstillstånd landet befunnit sig i sedan den förre presidenten Evo Morales tvingades avgå och fly landet i november 2019. Vissa går längre i sin kritik och menar att, utöver att skjuta upp valet, så är hanteringen av viruset som sådant politiskt motiverat. Det skulle alltså finnas ett incitament för interimspresidenten att förhålla sig passivt till smittspridningen för att ha ett hot att säkerhetiser (Repucci & Slipowitz 2020). Ett utdraget läge för hälsokrisen skulle därmed kunna användas för säkerhetisering och under en längre tid kunna bemötas utanför de demokratiska spelreglerna. Detta skulle öppna upp för Áñez att befästa sin politiska makt och slippa ställas inför allmänna val.

Det faktum att Bolivia hade vissa av Coronarestriktionerna på plats redan innan viruset blev känt för omvärlden skulle kunna peka på en situation där pandemin används som en legitim anledning att kväva den politiska oppositionen i landet.

5 Avslutande diskussion

Givet att värdena demokrati respektive liv och hälsa båda ses som eftersträvansvärda uppstår en konflikt som måste lösas i en pandemi. Övervägningen löses i denna studie genom en lämplighetsbedömning, där hänsyn måste tas till omfattningen av hälsokrisen, samt i vilken utsträckning landets demokratiska institutioner är stabila nog att stå emot en avdemokratisering som kan följa uppskjutna val.

Säkerhetsiseringen av hälsohotet gör inte enbart att den enskilda frågan flyttas ut från den demokratiska sfären. Under pandemin 2020 har vi även sett att åtgärderna för att möta hotet till stor del sker på bekostnad av demokratiska fri- och rättigheter. Vid tidpunkten för beslutsfattandet hade Nya Zeeland, genom diverse restriktioner, begränsat smittspridningen och det existentiella hotet mot medborgarnas hälsa kraftigt.

Analysen gör gällande att beslutet att skjuta upp ett val kan mycket väl rättfärdigas, under vissa förutsättningar. Med god framförhållning och organisatorisk kapacitet kan detta däremot undvikas genom att planera inför en smittsäker valprocess, något som inte är möjligt i alla fall. I Nya Zeelands fall är resultatet tvetydigt. Nya Zeeland lyckades hålla nere smittspridningen genom diverse restriktioner men valde ändå att skjuta upp valet. Den sena schemaläggningen av det ordinarie valet, i september, borde ha gett landet en god framförhållning att genomföra valet på utsatt tid. Detta talar emot ett rättfärdigande av beslutet. Samtidigt är Nya Zeeland också ett av de bäst rustade mot en demokratisk tillbakagång. De rankas högt vad gäller pressfrihet, yttrandefrihet såväl som internetanvändning, vilket ger medborgare och opposition goda möjligheter att bedöma och granska den politiska makten även vid avsaknad av val. Denna möjlighet stärks ytterligare av landets statsskick där premiärministern är ansvarig inför parlamentet. Nya Zeelands långa historia som demokrati gör också att deras konsolideringsprocess pågått under en längre tid.

Det finns inga större indikationer på att beslutet i Nya Zeeland fattades för egen vinning, utan beslutet kan ses mot bakgrund av restriktionerna, vilka begränsade oppositionens möjligheter att bedriva kampanjarbete. Den begränsade kritik som riktats mot beslutet gör gällande att oppositionen gjort bedömningen att den säkerhetsisierande aktören varit uppriktig i sina intentioner.

Analysen visar att det i andra fall kan ha funnits dolda intentioner, både när det kommer till att skjuta upp val såväl som att försöka hålla dem till varje pris. Det är åtminstone de misstankar som riktats mot Bolivias respektive Polens president, vilka inledningsvis hade olika inställning till huruvida valet skulle genomföras eller inte.

Bolivias och Polens relativt korta demokratiska historia gör gällande att de inte haft samma tid på sig att konsolideras eller, som i Bolivias fall, ens påbörja en

sådan process. Polen har förvisso klassificerats som en konsoliderad demokrati av vissa, en status de tappat de senaste åren. I båda fallen finns orostecken vad gäller de politiska friheterna vilka, inte minst vid avsaknad av val, används för bedömning och granskning av makten. Dessa inskränkningar började redan innan pandemin och har påverkat såväl yttrande- som pressfriheten. Detta till skillnad från inskränkningar i mötesfriheten vilken kan ses som en åtgärd tillämpad av flertalet länder, inklusive de tre fallen i denna studie, uteslutande i smittskyddssyfte.

Hälsokrisens utveckling i Polen såg vid beslutet mörk ut. Landet hade förvisso nått en plåtå i början på maj, vilket kan ses i efterhand, men skälen kan utifrån det man visste ses som legitima. Den demokratiska stabiliteten kan dock ses som något skakigare än i Nya Zeelands fall. Att skjuta upp valet kan ses som en åtgärd för att, efter påtryckningar från oppositionen, ge utökade möjligheter för kampanjarbete, något som påverkats negativt av pandemin. Utifrån detta kan det konstateras att beslutet att skjuta upp valet kan rättfärdigas. Än mer problematiskt var Bolivias beslut att skjuta upp valet första gången. En demokrati i ovisshet och låg omfattning av hälsokrisen gör det svårt att rättfärdiga beslutet. Vid beslutet att skjuta upp valet en andra gång hade hälsokrisen ökat i omfattning. Samtidigt resulterar beslutet i tilltagande institutionell ovisshet, då de demokratiska valen nu skjutits upp flera månader.

Det är lätt för eftervärlden att, med facit i hand, ha synpunkter på hur ledare och myndigheter bör agerat i krissituationer. Detta utesluter inte vikten av att i efterhand göra bedömningar och utvärderingar av beslutsfattandet. Mycket finns kvar att lära av pandemin som präglat tillvaron under 2020 och, i skrivande stund, fortsätter att ställa samhällen världen runt inför stora utmaningar.

6 Referenser

- Ainge Roy, Eleanor, 2020. "New Zealand delays general election by a month amid Auckland Covid-19 outbreak". *The Guardian*. Nyhetsartikel. 2020-08-17. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.theguardian.com/world/2020/aug/17/new-zealand-to-delay-general-election-by-month-amid-auckland-covid-19-outbreak>. Hämtad: 2020-12-03.
- Arnade, Charles W. & Peter J. McFarren. "Bolivia". *Encyclopædia Britannica*. Tillgänglig: <https://www.britannica.com/place/Bolivia>. Hämtad: 2020-01-04.
- Badersten, Björn, 2006. *Normativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- BBC News, 2020a. "Coronavirus: 'We are at war' – Macron". [Video]. Tillgänglig: <https://www.bbc.com/news/av/51917380>. Hämtad: 2021-01-01.
- BBC News, 2020b. "New Zealand: Jacinda Ardern delays election over coronavirus fear". Nyhetsartikel. 2020-08-17. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.bbc.com/news/world-asia-53796434>. Hämtad: 2020-12-06.
- BBC News, 2020c. "Poland's presidential poll postponed over coronavirus". Nyhetsartikel. 2020-05-07. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.bbc.com/news/world-europe-52568797>. Hämtad: 2020-12-05.
- Bermeo, Nancy, 2016. "On democratic backsliding". *Journal of Democracy*, vol. 27, nr. 1, ss. 5–19.
- Boffey, Daniel, 2020. "Europe should brace for second wave, says EU coronavirus chief". *The Guardian*. Nyhetsartikel. 2020-05-20. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.theguardian.com/world/2020/may/20/top-eu-doctor-europe-should-brace-itself-for-second-wave-of-coronavirus>. Hämtad: 2020-12-19.
- Buzan, Barry, Ole Wæver & Jaap de Wilde, 1998. *Security: A New Framework For Analysis*. USA: Lynne Rienner Publishers.
- Charlish, Alan, 2020. "Poland's PiS change electoral rules ahead of presidential vote". *Reuters*. Nyhetsartikel. 2020-03-28. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-poland-idUSKBN21F0AA>. Hämtad: 2020-12-27.
- Csaky, Zselyke, 2020. *Dropping the Democratic Facade*. Freedom House: Nations in Transit 2020. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2020/dropping-democratic-facade>. Hämtad 2020-12-06.
- Dir. 2020:74. *Utvärdering av åtgärderna för att hantera utbrottet av det virus som orsakar sjukdomen covid-19*. Socialdepartementets kommittédirektiv.
- Encyclopædia Britannica, 2020, "women's suffrage". Tillgänglig: <https://www.britannica.com/topic/woman-suffrage>. Hämtad: 2020-12-06.

- Floyd, Rita, 2011. "Can securitization theory be used in normative analysis? Towards a just securitization theory". *Security Dialogue*, Augusti-Oktober 2011, vol. 42, nr. 4/5, Special issue on The Politics of Securitization (August-October 2011), ss. 427-439.
- Freedom House, 2020a. Internet Freedom Scores. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-net/scores>.
- Freedom House, 2020b. Global Freedom Scores. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>.
- Freedom House, 2020c. Bolivia. Freedom in the World 2020. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://freedomhouse.org/country/bolivia/freedom-world/2020>.
- Fukuyama, Francis, 1992. *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
- International IDEA, 2020a. Global overview of COVID-19: Impact on elections. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.idea.int/news-media/multimedia-reports/global-overview-covid-19-impact-elections>. Hämtad: 2020-01-04.
- International IDEA, 2020b. Bolivia. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.idea.int/gsod-indices/profile/covid19/bolivia>. Hämtad: 2020-12-12.
- International IDEA, 2020c. New Zealand. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.idea.int/gsod-indices/profile/covid19/new-zealand>. Hämtad: 2020-12-12.
- International IDEA, 2020d. Poland. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.idea.int/gsod-indices/profile/covid19/poland>. Hämtad: 2020-12-12.
- Human Development Report, 1994. UNDP. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf.
- Linz, Juan J., 1990. "The Perils of Presidentialism". *Journal of Democracy*, vol. 1, nr. 1, Vinter 1990, ss. 51-69.
- Linz, Juan J. & Alfred Stepan, 1996. *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Nič, Milan & Adam Traczyk, 2020. How Poland's Postponed Election is Boosting Opposition Hopes. 2020-05-25. German Council on Foreign Relations. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://dgap.org/en/research/publications/how-polands-postponed-election-boosting-opposition-hopes>. Hämtad: 2020-12-11.
- Olesker, Ronnie, 2018. "The Securitisation Dilemma: Legitimacy in Securitisation Studies". *Critical Studies on Security*, vol. 6, nr. 2. doi: 10.1080/21624887.2018.1427948.
- Ramos, Daniel, 2020. "Bolivia election delayed to October as pandemic bites, opposition cries foul". *Reuters*. Nyhetsartikel. 2020-07-23. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.reuters.com/article/us-bolivia-politics-election-idUSKCN24O2PY>. Hämtad: 2020-12-06.
- Regeringskansliet, 2017. National Security Strategy. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.government.se/4aa5de/contentassets/0e04164d7eed462aa511ab03c890372e/national-security-strategy.pdf>. Hämtad: 2020-12-14.

- Reportrar utan gränser, 2020a. New Zealand. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://rsf.org/en/new-zealand>. Hämtad: 2020-12-04.
- Reportrar utan gränser, 2020b. Poland. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://rsf.org/en/poland>. Hämtad: 2020-12-04.
- Reportrar utan gränser, 2020c. Bolivia. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://rsf.org/en/bolivia>. Hämtad: 2020-12-04.
- Repucci, Sarah & Amy Slipowitz, 2020. Democracy under Lockdown – The Impact of COVID-19 and the Global Struggle for Freedom. Freedom House Special Report. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://freedomhouse.org/report/special-report/2020/democracy-under-lockdown>. Hämtad: 2020-12-10.
- Roser, Max, Hannah Ritchie, Esteban Ortiz-Ospina & Joe Hasell, 2020. Coronavirus Pandemic (COVID-19). OurWorldInData.org. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://ourworldindata.org/coronavirus>. Hämtad: 2020-12-13.
- Sjölin, Mats, 2005. *Politisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Sun, Lena H., 2020. "CDC director warns second wave of coronavirus is likely to be even more devastating". *Washington Post*. Nyhetsartikel. 2020-04-22. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.washingtonpost.com/health/2020/04/21/coronavirus-secondwave-cdcdirector/>. Hämtad: 2020-12-19.
- SVT Nyheter, 2020. "Professorn om att Sverige har högst coronadödstal per invånare: "Inte rätt att räkna per capita"". Nyhetsartikel. 2020-05-22. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/professorn-om-att-sverige-har-hogst-coronadodstal-per-invanare-inte-ratt-att-rakna-per-capita>. Hämtad: 2020-12-19.
- The Associated Press*, 2020. "Poland's postponed presidential election to be held June 28". Nyhetsartikel. 2020-06-03. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://abcnews.go.com/International/wireStory/polands-postponed-presidential-election-held-june-28-71044958>. Hämtad: 2020-12-06.
- Trump, Donald J., 2020. [@realDonaldTrump]. I want all Americans to understand: we are at war with an invisible enemy. [Tweet]. Twitter. 2020-03-18. Tillgänglig: <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1240355985673392128?s=20>. Hämtad: 2021-01-01.
- Urbinati, Nadia, 2014. *Democracy Disfigured*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- V-Dem = Varieties of Democracy Project, 2020. Freedom of expression index. <https://www.v-dem.net/en/analysis/VariableGraph/>.
- Världsbanken, 2017. Individuals using the internet. [Dataset]. Tillgängligt: <https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS>. Hämtad: 2020-12-01.
- WHO = World Health Organization, 2020a. Health Security. [Elektronisk] Tillgänglig: https://www.who.int/health-topics/health-security/#tab=tab_1. Hämtad: 2020-11-24.
- WHO = World Health Organization, 2020b. COVID-19 Explorer. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://worldhealthorg.shinyapps.io/covid/>. Hämtad: 2020-12-06.